

skoj nauchno-prakticheskoy konferencii. – Krasnodar : KubGU, 2003. – S. 164–168.

Received October 25, 2017

Revised November 27, 2017

Accepted December 21, 2017

УДК 159.922.8

М. М. Наконечна

maria.nakonechna@ndu.edu.ua

С. Р. Міняйло

svitlana.m1988@gmail.com

ІНТЕРСУБ'ЄКТНІСТЬ ТА МОТИВАЦІЙНА СФЕРА В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Nakonechna M. M. Intersubjectness and motivational sphere in adolescence / M. M. Nakonechna, S. R. Miniailo // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 39. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 185–194.

M. M. Nakonechna, S. R. Miniailo. Intersubjectness and motivational sphere in adolescence. The subject of the scientific research in the article is the peculiarities of intersubjectness and motivational sphere in early adolescence. The analysis of intersubjectness notion in cultural and historical (L. S. Vyhotskyi), subjective (S. L. Rubinstein, L. I. Antsyferova, A. V. Brushlinskyi) and action-based (V. A. Romenets) approaches is performed. Intersubjectness is viewed as such special form of human interaction, that has the potential for personal development in its process and results. The concept is argued that the interiorization mechanism has a large interpreting potential for the understanding of the psychological nature of psychological development, and the intersubjectness notion emphasizes the concrete limits and conditions of development, stimulated by human interaction. It is proved that the nature of intersubjectness is connected to the development of human potential because of activity sources, which a person opens in interaction with other people. It is noted that the principal thing for intersubjectness is that it is such a type of interaction

M. M. Nakonechna – the scientific contribution of the co-author is 50% ,

S. R. Miniailo – the scientific contribution of the co-author is 50% .

that leads to the growth of agency levels of the participants. It is underlined that it is very important to investigate the interconnection of intersubjectness with the motivational sphere of personality.

The empirical research embraced 131 lyceum students (early adolescence period). It is pointed out that the investigation included the intersubjectness questionnaire (M. M. Nakonechna), which is now at the stage of standardization, and the previous research using the technique showed its satisfying level of applicability (Cronbach's alpha $\alpha = 0,777$). It is distinguished that the correlational analysis of the data showed the connection of intersubjectness with the success achievement motivation and communicative motives. It is mentioned that there is a negative correlation between intersubjectness and the «uncertain motivational grade» scale.

Key words: psychology, intersubjectness, motives, adolescence, personality, correlation, success ambition, fear to fail.

М. М. Наконечна, С. Р. Міняйло. Інтерсуб'єктність та мотиваційна сфера в юнацькому віці. У статті розглянуто особливості інтерсуб'єктності та мотиваційної сфери в ранній юності. Здійснено аналіз поняття інтерсуб'єктності через призму культурно-історичного (Л. С. Виготський), суб'єктного (С. Л. Рубінштейн, Л. І. Анциферова, А. В. Брушлінський) та вчинкового (В. А. Роменець) підходів. Інтерсуб'єктність розуміється як така особлива форма людської взаємодії, що має у своєму процесі та результаті потенціал для особистісного розвитку. Аргументовано позицію, що у механізмі інтеріоризації лежить значний пояснюючий потенціал для розуміння психологічної природи розвитку психічного, а поняття інтерсуб'єктності окреслює конкретні межі й умови розвитку, викликаного взаємодією між людьми. Доведено, що природа інтерсуб'єктності пов'язана з розвитком людського потенціалу завдяки джерелам активності, які людина відкриває у взаємодії з іншими людьми. Наголошено, що принциповим для інтерсуб'єктності є те, що це такий вид взаємодії, який призводить до зростання рівня суб'єктності учасників інтеракції. Зауважено, що дуже важливо досліджувати взаємозв'язок інтерсуб'єктності з мотиваційною сферою особистості.

Проведене емпіричне дослідження охопило 131 учня ліцею (період ранньої юності). Указано, що дослідження включало в себе методику дослідження інтерсуб'єктності (М. М. Наконечна), яка зараз знаходиться на етапі стандартизації, але попередні дослідження з використанням методики показали її задовільний рівень придатності (альфа Кронбаха $\alpha = 0,777$). Зазначено, що кореляційний аналіз даних засвідчив зв'язок інтерсуб'єктності з мотивацією досягнення успіху та комунікативними мотивами. Виявлено, що негативна кореляція існує між інтерсуб'єктністю та шкалою «Мотиваційний полюс невизначений».

Ключові слова: психологія, інтерсуб'єктність, мотиви, юнацький вік, особистість, кореляція, прагнення до успіху, страх невдачі.

Постановка проблеми. У часи зростання тенденцій технізації людського спілкування, дегуманізації людських відносин, коли жива взаємозбагачувальна взаємодія стає скоріше винятком, аніж правилом, надзвичайно важливо досліджувати інтерсуб'єктність у людській комунікації. Природа інтерсуб'єктності пов'язана з розвитком людського потенціалу завдяки джерелам активності та натхнення, які людина відкриває у взаємодії з іншими людьми.

Поняття інтерсуб'єктності виводить науково-психологічне дослідження в площину комунікацій між людьми. В. А. Роме-нець писав: «Вчинок у його провідній визначеності є комунікативним актом, що здійснюється між особистістю і матеріальним світом. Таку комунікацію можна розуміти як зв'язок, перехід інформації між ними, як їхнє об'єднання» [4, с. 16]. Дійсно, у вчинку люди з'єднуються між собою, і через вчинок уможливується подальший розвиток – як окремого індивіда, так і спільнот. За Л. С. Виготським, те, що є зараз функцією інтрапсихологічною, перед тим, раніше було функцією інтерпсихологічною, розподіленою між людьми. У механізмі інтеріоризації лежить значний пояснюючий потенціал для розуміння психологічної природи розвитку психічного, а поняття інтерсуб'єктності окреслює конкретні межі й умови розвитку, викликаного взаємодією між людьми. Іншими словами, інтерсуб'єктність реалізується засобами інтеріоризації; але водночас механізм екстеріоризації тут також використовується. Інтерсуб'єктність є простором взаємодії та взаємного розвитку, в якому можуть бути задіяні різні психологічні механізми та функції [3]. Принциповим для інтерсуб'єктності є те, що це такий вид взаємодії, який призводить до зростання рівня суб'єктності учасників інтеракції.

Водночас дуже важливо досліджувати взаємозв'язок інтерсуб'єктності з мотиваційною сферою особистості. Для періоду ранньої юності особливо значущою стає навчальна мотивація. Оскільки юнацький вік є важливим для розвитку особистості загалом, актуально також досліджувати прагнення особистості до успіху чи бажання уникати невдач. Викладена аргументація стала основою для виокремлення теми нашої статті, пов'язаної з емпіричним дослідженням інтерсуб'єктності та мотиваційної сфери в ранній юності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі суб'єктності в психології присвячено низку публікацій, у той час як

інтерсуб'єктність досить рідко ставала предметом психологічних студій.

Український дослідник І. Г. Тітов зазначає: «...суб'єктна активність особистості завжди спрямовується на ствердження та підсилення буття іншої людини (яка розцінюється як суб'єкт), її індивідуальності та самоцінності, що виявляється у здійсненні (або в утриманні від здійснення) суб'єктом соціально-зорієнтованих, насичених етичним та естетичним змістом дій – учинків...» [5, с. 13]. Суб'єктність людини утверджується через інтерсуб'єктність, через комунікацію з іншими людьми. Я розкриваюся та розвиваюся для себе як суб'єкт через те, як я взаємодію з іншими людьми, що я представляю з себе для інших, через моє самовиявлення у тісному взаємозв'язку з іншою людиною. Водночас суб'єктність тісно взаємопов'язана з учинком. Я можу здійснити вчинок, бо я є суб'єктом, і я розвиваю свою суб'єктність шляхом здійснення вчинків. З іншого боку, вчинки пов'язують мене з іншими людьми, у найзагальнішому сенсі – з усім людством, і так створюється простір інтерсуб'єктності як можливість взаємного розвитку учасників, суб'єктів, авторів учинків.

Аналізуючи холистичність і аналітичність у наукових поглядах А. В. Брушлінського та О. К. Тихомирова, В. В. Знаков зазначає: «Цілісність суб'єкта є основою для системності, інтегративності всіх його психічних якостей» [1, с. 140]. Протиставляючи різні точки зору, зокрема аналітичність холистичності, В. В. Знаков доходить висновку, що діалектична єдність різних сторін складає складну психологічну природу явищ. Дійсно глибокий учений у своїх поглядах може займати різні позиції, поєднувати аналіз із синтезом, холистичні уявлення з деталізацією окремих проявів. Щодо інтерсуб'єктності це означає, що ця особлива форма взаємодії є холистичним, цілісним, інтегративним явищем, що поєднує в собі множину різних конкретно-індивідуальних особливостей. Вивчення окремих проявів інтерсуб'єктності та реальних прикладів її втілення з необхідністю припускає синтез уявлень про інтерсуб'єктність, узагальнення й теоретичні інтерпретації щодо живої тканини інтерсуб'єктної взаємодії людей.

Інтерсуб'єктна взаємодія припускає участь у ній суб'єктів і врахування кожним із них суб'єктності іншого. І. Г. Тітов зауважує: «З цього погляду становлення суб'єкта пов'язане з тим, що він ставиться до іншої особистості як до суб'єкта, враховую-

чи всю повноту її сутності, й визнає її права на самовизначення і волю» [5, с. 7]. Важливим моментом інтерсуб'єктної взаємодії є те, що в ній усі учасники є суб'єктами; вони розкривають та розвивають свою суб'єктність у спілкуванні один з одним.

Отже, інтерсуб'єктність може бути вивчена через призму вчинкового та суб'єктного підходів; спроба такого аналізу наведена у цій статті. Але цим не вичерпується пояснюючий потенціал поняття інтерсуб'єктності. На нашу думку, головний теоретичний та емпіричний ресурс поняття пов'язаний із культурно-історичною психологією Л. С. Виготського. Зв'язок інтерсуб'єктності з інтеріоризацією, взаємодія понять інтер- та інтрапсихічного, ідеї про вищі психічні функції, про міжфункціональні психологічні системи, про значення, яке розвивається, про знак, опосередкування та роль соціальної ситуації розвитку – все у цьому тезаурусі понять пронизане ідеєю зв'язку людини з іншими людьми, а отже – інтерсуб'єктними зв'язками особистості. Хоча поняття інтерсуб'єктності ще не ставало предметом детального наукового аналізу в культурно-історичному підході, воно може, за висловом Л. С. Виготського, стати тим каменем, який відкинули будівельники, але який може бути нарижним.

Мета статті – представити результати теоретичного аналізу й емпіричного дослідження проблеми взаємозв'язку інтерсуб'єктності з мотиваційною сферою особистості юнацького віку.

Основний матеріал дослідження. Вибірку склав 131 учень Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради, причому загальна кількість досліджуваних була більшою, в остаточну вибірку увійшли учні, які дали відповіді на всі три методики. Тому дані за окремими методиками можуть стосуватися більшої кількості учнів. Вік досліджуваних – 15–17 років (I та II курси). Класи спеціалізуються на іноземних мовах, українській філології, фізиці та математиці. Перед тим, як стати студентами ліцею першого року навчання, вони відвідували різні школи у Ніжині та Чернігівській області. У вибірці 21% хлопців та 79% дівчат. Дослідження проводилося у жовтні-грудні 2017 року.

Було використано такі методики дослідження: 1) діагностика структури навчальної мотивації школяра [2, с. 115–116]; 2) тест-опитувальник «МУН» (мотивація успіху – невдачі) [2, с. 117–118]; 3) методика діагностики інтерсуб'єктності (М. М. Наконечна; методика перебуває на етапі стандартизації). Узагаль-

нені результати (середнє значення та середньоквадратичне відхилення за кожною зі шкал) наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Зведена таблиця параметрів інтерсуб'єктності
та мотиваційної сфери**

Шкала	Середнє значення (M)	Середньоквадратичне відхилення (SD)
Інтерсуб'єктність	68,67	6,34
Пізнавальні мотиви	6,11	1,33
Соціально-нормативні мотиви	7,01	1,84
Комунікативні мотиви	5,17	1,65
Мотиви досягнення	6,30	1,58
Емоційні мотиви	4,86	1,62
Зовнішні мотиви	5,13	1,76
Мотиви саморозвитку	6,75	1,42
Мотивація страху невдачі	0,06	0,49
Тяжіння до мотивації страху невдачі	0,72	2,38
Мотиваційний полюс невизначений	0,82	2,87
Тяжіння до мотивації досягнення успіху	2,23	4,83
Мотивація досягнення успіху	10,15	7,61

Методика дослідження інтерсуб'єктності (М. М. Наконечна) призначена для психологічної діагностики інтерсуб'єктності як інтегральної властивості взаємодії між людьми, що проявляється в комунікабельності, прагненні спілкуватися та взаємодіяти з іншими, позитивних емоціях у процесі спілкування. Методика перебуває на етапі стандартизації. Першими кроками в стандартизації тесту стало обрахування статистик придатності (на вибірці з 93 осіб). Альфа Кронбаха для досліджуваної вибірки становить $\alpha = 0,777$, що є прийнятним рівнем (вище 0,7). Коефіцієнт Спірмена – Брауна становить 0,835, що є хорошим (вище 0,8) рівнем придатності тесту. Коефіцієнт половинного розщеплення

Гутмана становить 0,835, що свідчить про хороший (вище 0,8) рівень придатності тесту.

На I курсі ліцею (15–16 років) загальна кількість досліджуваних – 72 особи (100%), із них хлопців 15 (21%), дівчат 57 (79%). Високий рівень інтерсуб'єктності (73–80 балів) проявляється в тому, що людина прагне взаємодіяти, спілкуватися з іншими людьми. Процес взаємодії з іншими приносить позитивні емоції, радість і натхнення. Високий рівень інтерсуб'єктності мають 20 осіб (28%), серед них 2 хлопці (13%) та 18 дівчат (32%). Середній рівень інтерсуб'єктності (64–72 бали) проявляється в тому, що людина проявляє помірне прагнення спілкуватися з іншими. Процес спілкування з іншими проносить здебільшого позитивні емоції. Середній рівень інтерсуб'єктності мають 39 осіб (54%), серед них 7 хлопців (47%) та 32 дівчини (56%). Низький рівень інтерсуб'єктності (16–63 бали) проявляється у тому, що людина має низький рівень прагнення спілкуватися та взаємодіяти з іншими. Процес взаємодії приносить мало позитивних емоцій, радості та натхнення. Низький рівень інтерсуб'єктності мають 13 осіб (18%), серед них 6 хлопців (40%) та 7 дівчат (12%).

На II курсі ліцею (16–17 років) загальна кількість досліджуваних – 73 особи (100%), із них хлопців 15 (21%), дівчат 58 (79%). Високий рівень інтерсуб'єктності мають 19 осіб (26%), серед них 2 хлопці (13%) та 17 дівчат (29%). Середній рівень інтерсуб'єктності мають 43 особи (59%), серед них 9 хлопців (60%) та 34 дівчини (59%). Низький рівень інтерсуб'єктності мають 11 осіб (15%), серед них 4 хлопці (27%) та 7 дівчат (12%). Інтерсуб'єктність має середній рівень вираженості у досліджуваній вибірці.

Цікаво, що за цим методом, який фактично є методом зрізів, на другому курсі, тобто у віці 15–16 років, у досліджуваних менш виражений низький рівень інтерсуб'єктності (18% на I курсі та 15% на II курсі). Можливо, тут є певна вікова закономірність, яка ще потребує додаткового вивчення.

За методикою діагностики структури навчальної мотивації школяра найбільш виражений мотив – соціально-нормативний ($M = 7,07$, $SD = 1,84$), у той час як найменш виражений – емоційний ($M = 4,86$, $SD = 1,62$). Отже, для досліджуваної вибірки більш характерними є мотиви слідування соціальним нормам («треба вчитися, бо так заведено в суспільстві»), а найменш характерними – мотиви, пов'язані з емоціями. Це може свідчити

про те, що мотивація вчитися скоріше стійка, ніж нестійка, та значною мірою орієнтована на правила і норми.

За тестом-опитувальником «МУН» (мотивація успіху – невдачі) в досліджуваній вибірці значущо переважає мотивація досягнення успіху, що характеризує юнаків та дівчат, які навчаються в профільному навчальному закладі (ліцеї) з поглибленим вивченням окремих предметів як спрямованих на досягнення нових вершин, звершень, реалізацію свого потенціалу.

Результати кореляційного аналізу (кореляція Спірмена, двостороння) за допомогою статистичної програми SPSS 21.0 показали наявність таких значущих зв'язків між даними. Інтерсуб'єктність корелює з мотивацією досягнення успіху ($r = 0,193$, $p < 0,05$), негативно корелює зі шкалою «Мотиваційний полюс невизначений» ($r = -0,178$, $p < 0,05$), корелює з комунікативними мотивами ($r = 0,320$, $p < 0,01$). Мотив досягнення успіху корелює з мотивом досягнення ($r = 0,362$, $p < 0,01$) та з мотивом саморозвитку ($r = 0,280$, $p < 0,01$).

Кореляційний аналіз даних засвідчив, що чим вищий рівень інтерсуб'єктності, тим більш розвинені комунікативні мотиви та мотиви досягнення успіху. Водночас чим вища інтерсуб'єктність, тим нижчі показники шкали «Мотиваційний полюс невизначений». Це означає, що особистість юнацького віку з високим рівнем розвитку інтерсуб'єктності більш імовірно прагнучиме спілкуватися з іншими (комунікативні мотиви) та в більшій мірі прагнучиме успіху, ніж боятиметься невдач. Це глибоко пов'язано з нашою теоретичною моделлю інтерсуб'єктності, всередині якої інтерсуб'єктність інтерпретується як властивість комунікації, як складник тенденцій та процесів взаємодії людини з іншими людьми. З іншого боку, інтерсуб'єктність розуміється як позитивне явище, яке стимулює розвиток особистості та може бути його чинником, що теж узгоджується з отриманими статистичними даними стосовно мотивів досягнення успіху. Негативна кореляція зі шкалою «Мотиваційний полюс невизначений» свідчить про те, що особистості з розвинутою інтерсуб'єктністю найменшою мірою властива невизначеність стосовно прагнення до успіху й уникнення невдач: у такої людини наявна або одна, або інша тенденція, але ніяк не невизначеність, дифузність мотиваційного полюса.

Досить логічним видається те, що мотив досягнення успіху, мотив досягнення та мотив саморозвитку взаємопов'язані. Ці

мотиви відображають прагнення особистості до реалізації власного потенціалу, до нових здобутків та звершень. Кореляція мотиву досягнення з інтерсуб'єктністю також указує на те, що ці тенденції взаємоузгоджені, а інтерсуб'єктність характеризує горизонти розвитку людини, потенціал її самовираження.

Висновки. Предметом наукового розгляду в статті стали особливості інтерсуб'єктності та мотиваційної сфери в ранній юності. Інтерсуб'єктність розглядається через призму культурно-історичного (Л. С. Виготський), суб'єктного (С. Л. Рубінштейн, Л. І. Анциферова, А. В. Брушлінський) та вчинкового (В. А. Ромеєць) підходів. Інтерсуб'єктність розуміється як така особлива форма людської взаємодії, що має у своєму процесі та результаті потенціал для особистісного розвитку. Іншими словами, інтерсуб'єктна взаємодія може надихати, давати сил, енергії, ініціативи, творчості, пробуджувати суб'єктні якості людини, її рефлексивність, активність, відповідальність, розкривати та розвивати різні сторони індивідуальності.

Проведене емпіричне дослідження охопило 131 учня (період ранньої юності). Дослідження включало в себе методику дослідження інтерсуб'єктності (М. М. Наконечна), яка зараз перебуває на етапі стандартизації, але попередні дослідження з використанням методики показали її задовільний рівень придатності (альфа Кронбаха $\alpha = 0,777$). Кореляційний аналіз даних засвідчив зв'язок інтерсуб'єктності з мотивацією досягнення успіху та комунікативними мотивами. Негативна кореляція існує між інтерсуб'єктністю та шкалою «Мотиваційний полюс невизначений».

Перспективи подальших досліджень пов'язані зі створенням експериментальних моделей, які дають змогу вивчити феномен інтерсуб'єктності в просторі реальної взаємодії людей.

Список використаних джерел

1. Знаков В. В. Аналитичность и холистичность во взглядах А. В. Брушлинского и О. К. Тихомирова / В. В. Знаков // Вопросы психологии. – 2013. – № 4. – С. 135–146.
2. Мушинський В. Адаптація учнів і випускників / В. Мушинський, О. Попова, О. Бондар ; упоряд. Т. Червонна. – К. : Вид. група «Шк. світ», 2015. – 168 с.
3. Наконечна М. М. Інтерсуб'єктність у психології: до постановки проблеми // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного

- університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 34. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 365–374.
4. Роменець В. А. Вчинок і постановня канонічної психології / В. А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 11–36.
 5. Тітов І. Г. Теоретико-методологічні засади дослідження суб'єктності / І. Г. Тітов // Особистісне становлення дитини: суб'єктний вимір : монографія / І. Г. Тітов, О. Д. Кравченко, Л. С. Москаленко ; за ред. І. Г. Тітова. – К. : ВЦ «Академія», 2015. – С. 5–18.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Znakov V. V. Analitichnost' i holistichnost' vo vzgljadah A. V. Brushlinskogo i O. K. Tihomirova / V. V. Znakov // Voprosy psihologii. – 2013. – №4. – S. 135–146.
2. Mushyns'kyj V. Adaptacija uchniv i vypusknkyiv / V. Mushyns'kyj, O. Popova, O. Bondar ; uporjad. T. Chervonna. – K. : Vyd. grupa «Shk. svit», 2015. – 168 s.
3. Nakonechna M. M. Intersub'jektivnist' u psihologii': do postanovky problemy // Problemy suchasnoi' psihologii' : Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo uniwersytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny / za red. S. D. Maksymenka, L. A. Onufrijevoi'. – Vyp. 34. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Akxioma, 2016. – С. 365–374.
4. Romenec' V. A. Vchynok i postannja kanonichnoi' psihologii' / V. A. Romenec' // Ljudyna. Sub'jektiv. Vchynok: Filosofov'kopshyholoichni studii' / za zag. red. V. O. Tatenka. – K. : Lybid', 2006. – S. 11–36.
5. Titov I. G. Teoretyko-metodologichni zasady doslidzhennja sub'jektivnosti / I. G. Titov // Osobystisne stanovlennja dytyny: sub'jektivnyj vymir: monografija / I. G. Titov, O. D. Kravchenko, L. S. Moskalenko ; za red. I. G. Titova. – K. : VC «Akademija», 2015. – S. 5–18.

*Received October 20, 2017
Revised November 16, 2017
Accepted December 14, 2017*